

KARDOS LÁSZLÓ

TÓTH ÁRPÁD NOVELLÁI

Tóth Árpádot az irodalmi köztudat mint lírai költőt és versfordítót tartja számon, s valóban, a költő ezen a két területen emelkedett a legmagasabbra. De irodalmi köztudatunknak arról is tudomást kell vennie, hogy Tóth Árpád egyike volt kora leggondosabb kritikusainak — kritikai cikkeinek száma meghaladja a százötvenet — s hogy figyelemreméltó kísérleteket tett a széppróza terén is. Az egykorú hírlapokban hét novelláját olvashatjuk. Ezek cím és lelohely szerint a következők: 1. »Együgyű Náthán Története« (»Pesti Napló«, 1917 november 3.). 2. »Bibendul, A Szellem« (»Pesti Napló«, 1918 augusztus 18.). 3. »A Küstefelsi Gyémánt« (»Magyarország«, 1923 május 23.). 4. »Tom Shook öngyilkossága« (»Az Est«, 1923 május 27.). 5. »Csütörtök« (»Az Est«, 1923 július 8.). 6. »A Titkár úr Frakkja« (»Az Est«, 1923 július 22.). 7. »Ara-Szir Király Gyógyulása« (»Magyarország«, 1923 augusztus 26.).

Novellairásra a költő viszonylag már korán gondolt. 1909 július 25-én kelt levelében ezt írja Debrecenből Nagy Zoltánnak: »Most szeretnék, a napokban, egy régtől rágódó novellatémát nyélbeütni, de nem igen megy«. Ennek a novellatervnek a sorsáról nem tudunk többet, de hogy nem a költő kedvére valósult meg, az kitetszik egy félével későbbben kelt, másik leveléből, amelyben ugyancsak Nagy Zoltánnak írja a költő (1910 február 7.): »Írni pedig még csak szeretnék, inkább mint valaha s mivel a versek nem mennek, prózát is próbáltam. Erre azonban, be kell látnom, teljesen képtelen vagyok. Nem tudok alakokat magam előtt tisztán látni: nemcsak azt értem ez alatt, hogy nem tudok megfigyelni, életről ellesni, hanem azt is, ami még leverőbb — hogy nem tudok magamnak a fantáziámmal alakokat kigondolni, plasztikusan megformálni. Enélkül pedig minek kísérletezzem a novellában? Tanulmányhoz meg se időm, se türelmem. Egy-egy figyelő-félének a kisikerítése még legvalószínűbb s bizony nyomorúságos esélyem«. (A Nagy Zoltánnak írt levelek a »Nyugat« 1938. I. kötetében olvashatók). A fiatal költő vívódásainak ezekből a keserű hónapjaiból nem is maradt ránk novella. De a két levél közé eső időszak azért nem volt olyan terméketlen, mint az idézett sorok sejtetik. Ekkor készült a Hajnali Szerenád számos szép darabja — Esti Könnyek, Esti Szonett, Kincs, Őszi Alkonyat, Interieur, Orfeumi Elégia, Egy Leány Szobájában — s ezek közül a két utóbbiban nem nehéz bizonyos novellisztikus elgondolások elemeit is fölfedezni. Mindazáltal ez a félév a válság jegyeit mutatja. A műfajok közt való kínos vergődés, a verseknek viszonylag gyér száma, a baráti levelek panaszkodó, helyenként levert hangja azt mutatja, hogy a huszonhárom éves fiatalember, aki egyetemi pályáján is adós maradt a tanári vizsgálatnál, s aki Debrecenben az apai háznál tölti kínzón dologtalan napjait, válságos időszakon lábal át. Talán ezt a válságot próbálja részlegesen megoldani, mikor 1909 októberében beáll szinikritikusnak a »Debreceni Független Ujság«-hoz.

Hogy mikor született Tóth Árpád első novellája, nem tudjuk. De adatunk van rá, hogy 1913-ban egy elbeszélést nyújtott be a »Nyugat«-hoz. Osvát nem közölte ezt az írást. Tóth ez alkalommal, a magáéval együtt, költő-barátjának, Havas Gyulának a novelláját is elvitte Osváthoz. Osvát a Havas-elbeszélést elfogadta. (»Nyugat«, 1913. II. kt. 433. 1.). Ennek a címe »Péter« volt, s kezdő sorai kétségtelenül Tóth Árpád stílusának hatását mutatják: »Furcsa és kuszált álmaim voltak. Az égen jártam, a nagyszerű mezőn, hórihorgassá nőtt alak, groteszk és fantasztikus léptekkel.« Tóth megadással fogadta a saját kudarcát, s szívből örült barátja sikerének. Az esetet minden feszélyezettség nélkül mesélgette baráti körben. (Popper Ferenc szóbeli közlése.)

De a költő és a szépprózai műfajok közt sem előbb, sem később nem szakadt meg minden kapcsolat. Tóth Árpád a »Debreceni Szemlé«-be, majd a »Nyugat«-ba több olyan kritikai cikket ír, amely szépprózai munkákkal foglalkozik, többnyire regényekkel, de olykor novellákkal is. S ha 1910 elején talán jogos önkritikával állapíthatta meg magáról, hogy »nem tud

megfigyelni», «nem tud alakokat tisztán látni» s nem képes »alakokat kigondolni, plasztikusan megformálni«, ezekből a debreceni és »Nyugat«-beli cikkekből bizvást megállapíthatjuk, hogy viszont pontosan meg tudja ítélni mások ábrázolási módját, alakteremtő erejét. Mikor például a Kaffka Margit »Színek És Évek« c. regényéről az 1912-es »Debreceni Szemlé«-ben azt írja, hogy »e tökéletes lélekrajz háttérében a magyar kisvárosnak, a gentrynek, egymásból és egymás ellenére fejlődő generációknak oly káprázatos és nagystílu miliője« áll, vagy mikor Bán Ferenc novelláiról megállapítja, hogy »az analízis módszere az írás finomsága nak talán legpazarabb bőségszaruja s ezért az analitikusra nézve talán még fontosabb a művészi ökonomia, mint bármiféle más író munkájában...« (»Nyugat«, 1913. I. kt. 848. I.), vagy mikor Antal Sándor elbeszéléseiben az »aggodalmaskodó, szemérmesen előlépő« líraiságot dicséri, amely »nagy vigyázattal megválasztott szavak mögül rajzolódik elő, mint a kedves, fiatal leánytestek szépvonalú formái a kevés, izléses díszű ruha alól«, akkor világosan látjuk, hogy Tóth Árpád becsúvágyal, kora szintjén álló készultséggel és szeretettel foglalkozott a szép-próza kérdéseivel. Idéznünk kell egyébké bírálatainak néhány középponti jelentőségű mondatát is, hogy lássuk: hogyan vélekedett szépprózai alkotásokról, milyen szempontok szerint ítélt meg regényeket, novellákat, milyen követelményekkel, igényekkel közeledett ilyen természetű művekhez. Hogy megállapításai olykor másod-és harmadrendű munkákhoz fűződnek, nem gyöngíti a megállapításokból levonható tanulságokat. Vértesy Gyula novelláiról azt írja: »Hivatalnokpáriák. Például a vérbajos Tóth Pista, aki vad, különc elkeseredéssel búvik meg hivatalában, mint a sebeit nyaldosó vad a barlangban s innen csattogtatja fogait a távoli emberekre és a távoli istenre, akin külön torz bosszút vél állani azzal, hogy rettenetes betegségét tovább plántálja, csenevész utódokba...« (»Nyugat«, 1914. I. kt. 574. I.). Pakots József regényéről ezt olvassuk: »Meglépő, hogy egyik legsikerültebb fejezete például — bizonyára véletlenül — még apróbb részleteiben is emlékeztet Flaubert remekművének (Éducation sentimentale) egyik csodaszép lapjára... (a főalak) szerelmei szeretkezésekké alacsonyulnak, becsúvágyát, energiáit, ahelyett, hogy fokoznák, kiteljesítenék: elporlasztják...« (»Nyugat«, 1914. I. kt. 725. I.) Antal Sándornak »A Mester« c. kötetéről többek közt ezt írja: »A szereplők egyre a mesterről beszélnek s ez... méltóságos lassúságúvá teszi a jelenetek sima és gyors perdülését, mint ahogy az órainga lengését szabályozza a szerkezetre nehezedő, állandóan ható súly...« (»Nyugat«, 1914. I. kt. 860. I.). Fontosabb ezeknél a cikkeknel az a már-már tanulmányra kerekedő dolgozat, amelyet a költő »Kaffka Margit Új Regényeiről« címmel adott közre a »Nyugat«-ban (1917. IV. kt. 792. I.). Ez a cikk, ha túlzottan köti is magát formális esztétikai szempontokhoz, mégis meggyőzően mutatja, hogy olyan író tollából származik, aki az elbeszélő próza minden csinájával ismerős. S végül — ennek az időszaknak zárókövéül — idézzük néhány sorát annak a figyelőcikknek, amelyet a költő »Kísértethistóriák, misztikus elbeszélések« címen írt a »Nyugat« 1918. I. kt.-ébe (187. I.)... Ewers, Meyrink s a többiek egy »művelt« család asztaláról sem hiányozhatnak. Tán a szenvedő tömegek keserves menekülése ez a realitások véres borzalmai elől a fantasztikumok irreális, feledtető birodalmába... Két elbeszélés ragadja meg az olvasót. Az egyik Poe... Ligeiája... A másik elbeszélés Gogolj remekműve... Gogolj a nyers, vad és-humort keveri boszorkányos meséjébe...« (A Vjíról van szó). Az utolsó idézet azért figyelemreméltó, mert a vele kapcsolatos olvasói élmény időben nagyjából egybevág Tóth Árpád két novellájának megjelenésével, két olyan novelláéval, amelyekre ugyancsak irreális, játékosan fantasztikus elemek jellemzők. Ezek a költő első ismert novellái. A Gogol-novella, amelyet az idézett cikk úgy kiemel, mélyen megragadhatta Tóth Árpádot, mert 1917 november 2-án kelt levelében, amelyet Svedlerről írt Nagy Zoltánnak, nyomatékosan felhívja rá barátja figyelmét. »A... kötetben... igen érdekes dolgok közt olvasható Gogol egy csodaszép novellája: Vj, a boszorkányok fejedelme: mely a legősibb humort vegyíti a legősibb borzalmakkal. Ezt is melegen ajánlom.« A külföldi misztikus-kötet magyar párjában Nagy Zoltánnak is megjelent egy fantasztikus novellája: »Csak álom«. (»Éjféli«, 1917.)

1917 októberében írta a költő az »Együgyű Náthán Története« c. novellát. A novella kétségkívül része annak a tétova, pacifisztikus ízü békeharcnak, amelyet a haladóbb jellegű polgári irdalom akkortájt az első világháború folytatása ellen vívott. A kis művet humanista szellem lengi át. Hogy szánandó hőseül egy bamba és szegény zsidó kisfiút választott, aligha történt célzatosság nélkül. A radikalizálódó tömeghangulat, a forradalmasodó békevágy, az uralkodó osztályok érdekeit egyre nyiltabban fenyegető tömegindulatok levezetésére a reakció azidótt antiszemitá agitációt kezdett, s a költő ennek a reakciós kampányok az ellensúlyozására formálhatta meg hőseit, aki minden vonásában éppenséggel ellentéte annak a céltasú jellem-konstrukciónak, amelyet a reakciós agitáció vetített a nyugtalan tömegek elé. Ez a fiú szegény, együgyű, tehetetlen és meghal a fronton s még a mennyországban is felakasztja magát. (Az a mozzanat, amikor a mennyben méltatlan kéréssel háborítja fel a finoman karikírozott angyalokat, egy pillanatra halványan idézi Molnár Ferenc »Liliom«-ának egyik jelenetét).

Az időben következő novellát, amelynek a címe »Bibendul, A Szellem, 1918 augusztusában írhatta a költő. A novella témában és hangulatában némi rokonságot tart Karinthy »Tanár Ur Kérem« kötetének egyes darabjaival. (A kötetről éppen Tóth Árpád írt bírálatot a »Nyugat«-ba : 1916. I. kt. 377. l.) Egy kis gimnazistának gyászba forduló szerelméről és fantasztikusan hősi ábrándjairól szól az elbeszélés, amely az elején mulatságosan karikíroz regényes politikai szövegeket, a végén megindultan festi a meg nem értett gyermekszív gyötrelmeit.

Az első novellák után a műfajban öt esztendei szünet következett. Ez alatt írta a költő »Az Öröm Illan« darabjait, ez alatt készítette legbecesebb verses és prózai fordításait. Ez időszakra eső szépprózai tárgyú bírálatok közül emeljük ki a Nagy Lajos novelláiról szólót. Ebben többek közt így írt Tóth Árpád : »A két legmélyebb indulat, mely ősananyagukat kiválasztotta, a fiatal férfileleknek legfélelmeesebb hőfokú kohóból csap elő : az egyik a fájón és megalázottan testi szerelemvágy, a másik a korhadt, túrhetetlen becstelenségű világrend ellen törő lázadás — börtönfalakat dönget ez a felvérző öklű líra s az egyik börtön maga a fájdalmas szongású ifjú test, a másik börtön a buta, ősi renddel körülárcsolt társadalom. Itt érintkezik Nagy Lajos novellaköltése a legújabb generáció forradalmas hitvallásával, a világszemléletes irodalommal : a korhadt régi világ képeit hű pontossággal tükröző szem e képek mögött belső tüzek izzásától fényesül : a lélek olthatatlan vágyától egy jobb, nemesebb, igazabb világrend után.« (»Nyugat«, 1919. II. kt. 570. l.) A novellaíráshoz 1923 májusában tért vissza a költő. Fölszíthatta műfaj-próbáló kedvét, hogy az Est-lapok, amelyeknek kötelékében akkor már két esztendeje dolgozott, egész tárca-író gárdát szervezett ebben a hónapban. Ennek a szervezésnek legfőbb indítéka nyilván az volt, hogy ez a liberális-burzoalapsoport, amely egyébként kommunista-ellenességben egy-egyekényen árult a »jobboldali« sajtóval, a fasiszta-kerikális sajtó támadásaival szemben erősíteni próbálta üzleti-politikai hadállásait. Az Est-lapok most sűrűbben közöltek kisebb novellákat és verseket s nagyobb gondot fordítottak a közölt anyag minőségére is. Amellett szüntelen hírvérrel igyekeztek köztudattá szilárdítani, hogy a magyar irodalom java ebbe a sajtóba dolgozik. A gyengülő »Nyugat« mellett a liberális lapsoport egyszerűen tényező lett az irodalomban. Az Est-lapok irodalmi szerkesztője, Mikes Lajos, népszerűségben vetekedni kezdett Osvát Ernővel. A lapsoport pénzzel is jobban győzte, mint a »Nyugat«. Az újjászervezett irodalmi rovatok »liberális« politikát sugároztak. Kitalították hasábjaira a »szélsőségeket«, azaz : nem adtak teret a néperdekek nyílt, bátor, demokratikus védelmének, s hogy megteremtsek az objektív egyensúly látszatát, lezárták a kaput a fasiszta legbrutálisabb megnyilatkozásai, kivált a nyersebb antiszemitizmus előtt is. Ennek az irodalmi szervezésnek ideig-óráig volt annyi politikai haszna, hogy a horthysta reakció jobbszárnya szerényebb irodalmi segédcsoportokkal volt kénytelen megelégedni.

Tóth Árpádot az új rovat, az újszerű alkalom megegyezően, s ezuttal utoljára, novella-kísérletekre csábította. Május végétől augusztus végéig öt kisebb elbeszélést írt. Egyik sem játszik abban a környezetben, amelyben a költő élt. A novellákban hol nyíltabban, hol burkoltabban megnyilatkozó társadalombírálat nem közvetlenül éri a fasiszáló magyar társadalmat.

»A Küstenfelsi Gyémánt« egy cirkuszi céllövővé »züllött« kapitány sorsában »példázza« annak a szerelemnek a romboló erejét, amely a kapitalizmus légkörében bomlik ki. A viszonylagosan ösztövé mondandivalól a részletek tűzetesebb kidolgozása, stílusos gond próbálja emelni. Az érzelmes, regényes hangok gyöngítik a novella társadalmi tartalmát, elmosás a kritikai állásfoglalást.

Magvasabb, összefogottabb írás a »Tom Shook Öngyilkossága« című novella. Ez ugyancsak 1923 májusában keletkezhetett. Eszmeileg ellenpárja »A Küstenfelsi Gyémánt«-nak. Itt az emberi egészség, józan ész és életösztön győz a szerelmi kétségbeesésen, hiú féltékenységen. A hangneme is ellentétes : csupa ironia, kedves, fölényes humor. A taszmániai miliőhöz nem érdektelen tudni, hogy a proletárdiktatura után a Budapesten élő debreceniek körében, a költő társaságában — komoly-komolytalan formákban — fel-felmerült a taszmániai kivándorlás gondolata. Az élet itthon elviselhetetlennek látszott, s a tehetetlen intellektuálisok ilyes képzelgéléssel vigasztalgtatták magukat. (Popper Ferenc szóbeli közlése).

Július elejéről való a »Csütörtök« című elbeszélés. Első személyes történet, szegény erdélyi románok közt játszik. Izzalmas rémhistóriának indul és önirónikus tréfában végződik. A képzelődő bizalmatlanság karikatúrája, amely megszegényeníti a fantáziáló magyar diákokat, a novella hőstét, és elégtételt ad a jámbor, inséges erdei »rumunoknak«. A novellának erősen humanisztikus kicsengése van. A diák apjának átfutó képében Tóth Árpád apósának halvány mása rémlik föl. »Annuska« apja volt jámbor, öreg postaellenőr.

Ugyancsak júliusi születés »A Titkár Ur Frakkja.« A történet »kis délamerikai spanyol városban« játszódik s egy jellegzetes nagytökés üzletkötés rajza kapcsán a polgári társadalom

üres és merev formalitásait figurázza ki. Talpraesett, célbataláló kis szatira, amely egyszerre vág a délamerikai burzsoázia ravaszdi sznobzsága és az európai üzletember ostoba fölényérzete felé. Egészében azt példázza, mennyire kivetkőzteti az embert a kapitalista üzletelés az emberi méltóság formáiból.

Augusztus végén jelent meg Tóth Árpád utolsó novellája, ennek a címe: »Ara-Szir Király Gyógyulása«. A vérre, kincsre, hatalomra szomjas zsarnok megroppanását és pusztulását meséli a kis történet, amelynek humanizmusába polgári-pacifisztikus árnyalatok, érzelmes színek vegyülnek.

Ez a hét történet Tóth Árpád szépprózai termése. Ahogyan észmei tartalmuk rávall a költőre, rávall nyelvük, stílusuk is. A finom ékítményű, gonddal épített mondatok, a tóth-árpádi jelzők, a választékos, pontos hasonlatok mind az egyidejű kötetek, a »Lomha Gályán«, »Az Öröm Illan« költőjéről beszélnek. A »Hajnali Szerenád« korszakán a novellák idején már túlvolt a költő, — a »Lélektől Lélekig« versei közül a korábbiak — a címadó vers is — egyidőben születtek az utolsó öt novellával, a kötet nagyobbik fele később.

EGYÜGYŰ NÁTHÁN TÖRTÉNETE

Ez a történet egy szegény, vörös kis zsidóról szól, aki az emberek közt szokásos foglalkozások közül a jámbor szatócsai mesterséget választotta. Azaz dehogy is választotta: mert vajjon a szél megkérdi-e a keserűfű apró, fekete és szomorú szagú magvait, melyik útfélen akar-nak megtelepedni? Árva és rongyos kis gyermek volt, egy este úgy jött be a faluba, s írva s nem tudta megmondani, mi a neve s honnan indult útnak. A faluvégi szatócs fogadta magához, főleg talán azért, hogy ne érje szégyen a felekezetet, ne haljon éhen és elhagyottan az utcán egy együgyű szegény kis zsidó fiú. Ilymódon az a hatalmas valaki, aki a mezei liliomok-nak is ruhát és lakóhelyet rendel, ennek a kislánknak is juttatott egy kifényesedett selymű kaftánkát s egy meleg zúgot a szatócsbolt hosszú asztala alatt. Mert éjszakánként ott kellett aludnia a boltban, a pult alá vetett vackon, míg az összehajtogatott kaftánka mellette hevert a gyertyacsöppektől foltos padimentomon.

Azért nem volt rossz dolga Náthánának. Így nevezték őt el: ezt a bölcs és komoly nevet viselte, mint a régi, fényes selymű kaftánkát, bár szíve igen együgyű s elméje igen szerény fényű volt. Csak apró szemei csillogtak különös élelenséggel, mint két fekete ragyogású villanylámpácska, amiből valami furcsa szomorúság kedves világossága sugárzott mindenkire, úgy hogy Náthánát okvetlenül szeretni kellett. Durva, kérges kezű és szavú parasztemberek is megsimogatták néha gödrös állacsáját, tréfásan meghúzták füle mellett a vörös tincsecskét, s a falu uzsorása, egy köhögős és tőpörödött anyóka egyszer egy szép aranyfényű krajcárt ajándékozott neki.

Sovány és hajlott derekú legényke lett Náthánából, vörös haja az utca egyik végéről a másikig világlott, nevettek is rajta a szép, barna keresztény lányok. Náthánka nem bánta ezt, ő nagyon jól érezte magát a boltban, a sok fiók, a gyertyák, kenőcsök, ostornyelek, meg végváznak között. Szerette a ládákat, melyeket nagyon vigyázva kellett föl-bontani, s gyöngéden törülgette le a nagy, barátságosan csillogó kannákat, melyek a melegben izzadtak, mint a kövér emberek. S a fiókokban illatoztak a fűszerek, s mintha ez az illat beszéd lett volna, amivel egyik fűszer elmeséli a másiknak kalandos utazásait. Nagy hajók hozták őket olyan vidékekről, ahol sűrű, ragyogó méz csorog az égből napsugár helyett s ahol csupa olyan kávé-színű ember él, amilyen a múlt nyáron a komédiában mutogatta magát s akinek a karjai s csupasz lábai is vastag, drága arany perecekkel voltak megrakva s orrából és füléből is arany-pénzek csüggtek. De az ily emberek nyersen eszik a tyúkhúst, s úgy mondják, embervért is szoktak inni! Náthánka az esti szürkületben lehunyta a szemét s boldogan és békésen lógatta le nyurga lábait a pult széléről. Egyetlen érzés homályos melege töltötte el, mely hasonló volt ahhoz, amikor paplan alá bújjik az ember, s lassanként teste melegéhez enyhül az egész világ. Buksi, vörös koponyája sötétjén jólesőn, szelíden nyújtózott egy szerény és együgyű gondolat: mily jó a végtelen és titokzatos világban itt lebzselni a jószagú fiókok közt, csendben várni a furcsa országok új szállítmányait, gondosan kicsomagolni a ládácskákat s aztán a papír staniclikbe mért fűszerekre ügyesen ráhajtogatni a stanicli szélét. A hosszú nyári napokon volt legboldogabb Náthán, mert akkor az egész napi bolti munka, rakosgatás és méregétés után rövidesen lefekvés következett, mely álmú, édes alvások, amikből csak a csordás hajnali kürtölése riasztotta fel. A téli estékre szorongva gondolt, mert olyankor sokáig bent kellett ülni a fűszereséknél, s Rebeka, a szatócs leánya, frásra és olvasásra akarta fogni Náthánt. Azt pedig szégyen bevallani, de így volt: Náthán feje nem fogott semmiféle betűt, se hébert, se keresztényt. Egyszer Rebeka kisasszony bosszúsán rá is legyintett egy léniával a Náthán vörös, szűk koponyájára:

— Magának tán kávé meg bors van a fejében is?

Nem. Náthán nem szerette a téli estéket s alig várta, hogy Rebeka kisasszony erős illatú ruhái közeléből megint visszamenekülhessen a pult alatti vacok rongyai közé, ahol a kávé és bors barátságos szaga úszott a levegőben. Homlokát a hűvös pultra hajtotta, s akkor Rebeka szemei sem nyugtalanították tovább, melyek pillantása úgy érte arcát, mintha paraszat dobta volna reá, s a bőr fölgyúlva, füstölve akarna kilobbantani magából valami fájó tüzet.

Aztán eljött a nagy háború rossz esztendeje. Náthán sokszor nem tudott aludni a háborúba vonuló csapatok nótázása miatt. Később elmondták neki, hogy a pántlikás és víz legények közül sokat megölt a gonosz, távoli ellenség. Utóbb azt is hallotta, hogy az ellenség ki akarja éheztetni az itteni népeket. S csakugyan, a fűszeresbolt fiókjaiból kifogyott az árú, a nagy hajókat nyilván nem engedi hozzánk az ellenség a mézes csorgású napsütések országai-ból. S Náthán látta maga előtt, amint kávébarna színű emberek tömege nyers tyúkhúsból csapott lakoma mellett a mi katonáink véréből iszik. Azt gondolta, hogy az ellenséget nagyon szépen meg kellene kérelmni, ne bántson minket. Sok-sok pénzt kellene adni nekik, sok-sok aranypénzt. De hiszen azok máris nagyon gazdagok, fülük és orruk is tele van aggatva kincsek-kel! Náthán nagyon elszomorodott.

Aztán ő is katona lett. Itt sok ütleget kapott s egyízben ki is kötötték. Valami különös álmokör jött rá, reggeli marsolások előtt percekig öntötték nyakába a jejes vizet, míg magához tért. S este mégis alig várta, hogy újra az álm sűppedő és meleg feketeségébe merülhessen. Gyakorlatok alatt mindig mosolyogni próbált az őrmester úrra s az őrmester úr ettől mindig rettentően haragos lett. Egyideig fűgőn végezte Náthán a mozdulatokat, de ez hiba volt, mert egy tempót mindig elsietett együgyű buzgalmában. Egyszer az őrmester-úr hosszasan és körülífrázva szidta a Náthán fokhagymaszagú istenét s minden szónál az orra alá öklözött, úgy hogy vérezni is kezdett. Náthán akkor elgondolkozott azon, hogy az isten miért hagy magáról ilyeneket mondani, s hosszasan nézett az égre, melyről a fűszeres azt mondta egyszer, hogy ott lakik az isten.

Aztán a harctérre vitték Náthánt, s egy roham alkalmával hősi halott lett. Ez úgy történt, hogy roham közben egy nagy termetű ember jött vele szembe, akin másféle egyenruha volt, mint az övé. Ez az ember egy pillanatig meghökkenve állt meg előtte, aztán szuronyát gyorsan Náthán alsótestébe döfte. Aztán vissza akarta húzni, de a bajonett töve megakadt, s az ember, ahelyett hogy kitepte volna fegyverét, zavarodottan és sokáig piszkálgatta ki a pengét a belek közül. Náthán még élt ekkor, egy rettenetes ordításra nyitotta a száját, de e pillanatban egyszerre egy fényes kék színű mezősegen találta magát.

Ez a fényes kék mezőség a mennyország rétje volt. Ragyogó ruhájú alakok jöttek Náthánhoz, akiknek szárnyaik is voltak, olyan formájúak, mint a falusi galamboké, melyeket Náthán nagyon szeretett. Ruhájukból pedig kellemes, úri illat áradt, majdnem olyan finom, mint a Rebeka ruháiból a téli estéken. Náthán megilletődve és hunyorgatva nézett a fénylő ruhákra, szemét nem merte az ismeretlenek arcáig emelni. Ekkor megszólalt az egyik:

— Náthán, mi angyalok vagyunk s ez a szép hely a mennyország, ahová hősi szenvedéseid és halálad jutalmául jutottál. Odalent a földön sok bánat és fájdalom éri az embereket, de itt a mi országunkban minden jóra fordul. Itt a könnyek felszáradnak és a sebek begyógyulnak. Hozsánna érte az Urnak és örök dicsőség! Amen, ámen, ámen.

Náthán figyelmét felköltötte az angyal ama mondása, hogy itt a sebek begyógyulnak. Alsótestére nézett s álmélkodva látta, hogy csakugyan eltűnt az idegen katona rettentő szúrásának nyoma. Az angyal újra szólni kezdett:

— Náthán, jer, élvezd a mennyország gyönyörűségeit! Mi a te szolgálid vagyunk, akik az Ur parancsából szolgálunk tenéked, mert meg vagyon írva, hogy az utolsókból lesznek az elsők. Hozsánna érte az Urnak! Amen, ámen, ámen.

Náthán nem értette a dolgot. Ezek a fényes tündérek tehát szolgálói őneki, s ez az egész dolog valahol meg van írva. Itt talán mégis csak meg kell tanulnia olvasni, hogy azt a fontos írást olvashassa. És hogyan lehet az, hogy ő ily hatalmas uraságoknak parancsokat osztogasson? Nagyon-nagyon kényelmetlenül érezte magát. Oh, ha most kinyújtózkodva felébredhetne s a pult kedves hőmályában találhatná magát!

De aztán mégis csak elindult szolgálóival, a fénylő angyalokkal. Bejárta a csodálatos mezőket s ámulva hallgatta, hogy a csillagok énekelnek. Megkérdezte, hogy mivel foglalkoznak azok, akik a földről idekerültek? Azt a választ kapta, hogy itt elfeledik mindazt, ami odalenn történt velük, s felmagasztosulva az örök tökéletesség imádatában lassanként maguk is az isteni lényegbe olvadnak át. Ezt Náthán nem értette. Elgondolkozott s aztán megkérdezte, hogy vannak-e itt fűszeres üzletek?

Az angyalok csengőn felcagctak s Náthán nagyon elröstelkedett. Az angyalok szeliden körülverték s vigasztalgták:

— Náthán, feledd el a föld nyomorúságait és gyarlóságait, emelkedj föl lelkeddel az égiek tisztult magasságába s igyekezzél nemesebbé és tökéletesebbé válni. Mi azért vagyunk melletted, hogy ebben segítségedre legyünk. Kívánj valami tökéleteset és jót s minél teljesebb léssen óhajtasd tökéletessége és jósága, annál méltóbbá fogsz válni az emelkedésre. Ekkor szárnyainkra veszünk s közelebb suhansz velünk az örök Tökéletesség és Jóság forrásához.

Náthán összeráncolta homlokát. Megértette, hogy kívánnia kell valamit, valamit, ami igen-igen jó lenne. Oh, hiszen ő legjobban a boltot szeretné ide, a fiókokat, a ládácskákat, a kövér kannákat! De ezekről nem illik szólni, valami mást, komolyabban kell kívánnia, valami fontosat, valami egészen lehetetlent! Szelid szemei eltévedeztek, újra meg újra végigszárguldott csendes kis múltja együgyű emlékein: semmi, semmi! Kétségbeesve erőlködött: már a kaszárnya képeit is idézte s egyszerre vakító tisztaságban jelent elé valami. Igen, igen, ez a kívánság tetszeni fog, hiszen az őrmester akkor az istent is igen gonosz szavakkal szidalmazta: igen, az angyaloknak bizonyára nagyon tetszeni fog ez a kívánság. Boldogan hebegette:

— A... a frász törje ki az őrmester urat!

Az angyalok szelid arca megrettent. Az egyik rosszkedvűen mondta:

— Náthán, rajtad még sok a földi szenny. Térj magadba! Ily konok gyarlóság legyőzése gyöngé az angyalok segítsége. Elhagyunk egyidőre, próbálj egyedül megtisztulni és lecsendesedni. Te hős voltál, neked üdvösség jár, de még nem tudsz felemelkedni e jutalom nagyszerűségéhez.

Szomorúan mentek el az angyalok. Szárnyuk messziről még szelíden meg-meglebbent aztán eltűntek. Náthán rettentetesen le volt sujtva. Mit tegyen? Legjobb volna elszökni innen, nem való ő ilyen finom helyre. Persze, már a ruhájuk szaga is, meg hogy holmi frásokat emlegettek, nem jót jelentett. El, el! De hová? A földön őrmesterek várják és sebek, a háború, egy nagy idegen ember egy rettentő szuronnal, melyről belek csüngnek! Oh, ha békén meghúzódhatna valahol! Milyen rosszul is van minden, miért is nincs a mennyországban legalább egyetlen boltocska, egy zuk legalább, oh, hát az üdvözültek és az angyalok sohasem isznak kávét és sohasem vásárolnak ostornyelet? Vagy legalább a földön miért nincs békesség, hogy szépen és csendben élhetnének a szegény emberek? Ilyen együgyűségeket gondolt ki Náthán.

Soká ült így egy helyben, meddig? maga sem tudta. A mennyországban nincs nappal, meg éjszaka, ott örökké egyforma idő van, ragyogás, ragyogás, mindig csak ragyogás. Mégis, mintha egyszerre elsötétült volna és mintha nehéz, nyúlós, keserű eső kezdene esni. Náthán nagysokára vette észre, hogy már régóta könnyek jönnek a szeméből, tán már két vagy három napja is jönnek, jönnek, tán már ezer esztendeje is...

Aztán felakasztotta magát Náthánka egy fényes csillag egyik ágára.

BIBENDUL, A SZELLEM

Soós Bélával bizalmasan közöltem, hogy igazi nevem nem Fleischmann Dániel, hanem Zatmund, a Dicsőséges, a Kék Elefántok országának uralkodója. Soós Béla ezt azonnal elhitte nekem s csak azt kérdezte meg, hol van a Kék Elefántok országa s hogyan és miért kerültem onnan ide Magyarországra? A gimnázium első emeletén ekkor csengetni kezdett Vandrák, a púpos pedellus, ami azt jelentette, hogy vége a tízpercnek s rohanni kell, föl az osztályba, mert latin óra következik, s Fintorka tanár úr, aki nagyon pontos és szigorú ember, esetleg hamarabb ott lesz, mint mi s akkor, tekintet nélkül arra, hogy a Kék Elefántok országának hatalmas urával van dolga, megráncigálja a hajamat, még pedig a fülem mellett, alulról fölfelé húzva, lévén ez neki kedvenc és fájdalmas szokása.

Mikor aztán a latin órán szerencsésen túlestünk, Soós Béla hazáig kísért s én részletesen nyilatkozhattam. Elmondtam neki, hogy a Kék Elefántok országa a Himalája északi lejtőin terül el, Tibetnek eddig fel nem kutatott lankáin. Az országot köröskörül hatalmas őserdők védik, ahol is a határőrségi szolgálatokat kékszínű, beszélni tudó elefántok látják el, melyeknek vasgárai vannak s ezek az agyarak belül lyukasak, mint a puskacső s golyókkal vannak megtöltve, amiket az elefántok támadókra lönek. Az ország belsejében pedig az ősmagyarok laknak, egy maroknyi, hősi törzs, mely csak arra vár, hogy kellő mértékben elszaporodjanak, mikor aztán mindannyian felkerekednek s a kék elefántok hátán a verekei szorosan bejönnek ide, az európai Magyarországra, hogy felszabadítsák az osztrákok zsarnoksága alól. Én hosszú, áruhás bolyongás után jöttem Kisújszállásra, hogy a viszonyokat előre tanulmányozzam s mostani szüleimhez tértem be, akiket a szent ügy érdekében megeskettem, hogy a nagy titkot nem árulják el, hanem, hogy a dolog ne legyen feltűnő, beiratnak a gimnáziumba, ahol bevárom a döntő pillanatot. Ez akkor fog bekövetkezni, mikor majd nyolcadikos leszek s mint

az önképző-kör elnöke, március tizenötödikén nagy beszédet tartok s szavaim felgyújtják a tespedő hont. Odahaza, a Kék Elefántok országában helytartóm már tudja ezt a megállapodást s a kellő időben elindul az ősmagyarokkal.

— De vajjon el fognak-e addig kellő mértékben szaporodni? — kérdezte Soós Béla.

— Hogyne! — feleltem. — Az ősmagyarok úgy szaporodnak, hogy minden holdtöltekor áldozatot mutatnak be Hadúrnak és a jó szellemeknek s ez alkalommal ereiket megnyitva, vérüket a földre csorgatják. Az a föld valaha az Édenkert földje volt, melyből Isten Ádámot alkotta, s ha vér csordul reá, abból a következő holdtöltéig hatalmas, fegyveres hősök kelnek ki...

— És ha meglesz az új szabadságharc, mi történjék Fintorka tanár úrral? — kérdezte Soós.

— Aljas bosszú minket nem tüzel — mondtam királyi fenséggel. — Fintorka viselje tovább átkos életét... A latin nyelv tanítását azonban el fogjuk törölni! Utódaink szabadon fognak élni virányainkon!

Soós ezzel a megoldással csak félig volt megelégedve, mert nagyon haragudott Fintorkára, aki állandóan rovó-cédulákat küldetett vele haza.

Soós Bélával letétettem a hűbér-esküt... Figyelmeztettem, hogy a titkot halálosan meg kell őriznie, mert különben a nekem engedelmessé szellemek, akik elkisértek a Kék Elefántok országából, darabokra tépik őt...

Megrettenve hallgatott el. Fehér arcán a szeplők sötétpirosra váltak, mikor szepege még megjegyezte:

— Ha láthatnék egy olyan szellemet!...

— Láthatsz! — feleltem. — Meg fogom neked mutatni Bibendult, hű szolgámat, a fekete szellemet!

Délután egy gyufás-skatulyában felvittem Soósékhoz Bibendult, a fekete szellemet. Bibendult egyébként egy nagy sörösüvegben szoktam tartani, mert az Ezeregyéjszaka meséiben olvastam, hogy annak idején Salamon király is palackokba pecsételve őrizte magánál a rab-szellemeket. Bibendul, ha külsejét nézte az ember, egy egyszerű, feketehátú szarvasbogár volt, de engem ez a szerény külső nem vezetett félre, én tudtam, hogy a komor és kemény páncél alatt Bibendul él, a hatalmas és mogorva szellem, aki, ha éjnek idején kiszabadulhatna a sörös-palackból, a fellegekig nőne s homloka félelmes, fekete szarvával fel tudná öklelni a holdat. Egy áprilisi alkonyatkor fogtam el, mikor elég vigyázatlan volt s már a kora esti órákban előbújt odujából, hogy a fű között várja be a hold fölkelését, mikor elkezdheti varázsos hatalmú éjszakai életét. Már csaknem egy hét óta volt fogságomban s nem dőglött meg, mint eddigi szarvasbogaram, ami külön bizonyítékaul szolgált szellem-voltának. Reggel, iskolába indulás előtt egy erős és hosszú fekete cernát erősítettem Bibendul szarvára s a cernát kertünk egy rejtett zugában valamelyik bokor alsó ágaihoz kötöttem. Ott várt rám déli visszaterésemig a rabszellemmel. Néha felmértérnyire is földre fürta magát, máskor még háton fekvé találtam a fű között, lábaival a levegőben kaszáva. Nyilván el akart repülni s a cerna rántásától visszazuhan a földre. Nem menekülhetett el hatalmamból, hiszen nappal nem volt meg a kellő tündéri ereje!

Bibendult Cecilia szolgálatára tartogattam. Cecilia Soós Béla nénje volt, és én őt választottam feleségemül. Akkoriban, mikor én az első gimnáziumba jártam, Cecilia körülbelül tizennyolc éves lehetett. Én nagyon szerettem őt, de szerelmemről ma már alig adhatnék pontos leírást. Csak azt tudom, hogy ha olykor eszembe ütődik ennek az édes és ártatlan vágyódásnak az emléke, könny fátylasztja el a szemem s be kell kiáltanom a szomszéd szobából Gyurkát, a fiacskámat, aki az idén jár az első gimnáziumba s a szívemhez kell szorítanom drága, barna fejcskáját s meg kell csókolnom kicsiny, korpás homlokát... Cecilia!... Oh, hogy tetszett nekem a neve!.. Mintha szelíd tücsökcirpelés lett volna, mikor kimondtam, de valahogy úgy, ahogy az arany-tücsök cirpelhetnek, a tündérmesebeli ezüstréten... Délután öt óra tájban, mikor Soóséknál játszogattam, ő töltötte be nekünk az uszonnakávét s ő kente meg a vajaskenyérünket. Ilyenkor nagyon boldog voltam s a Kék Elefántok országának ura, aki máskor elszántan véres és komoly honmentő terveket forgatott a fejében, most tréfás és huncut ábrándokat szótt. Milyen mulatságos is lesz, ha majd Soós bácsi, aki mindig a zseb-késének a fokával nyiszálja a fülemet s azzal szeretne rémitgetni, hogy levágja, ha nem iszom ki fenéig a kávét a csészeből s mindenféle gyerekes viccekkel akar megnevettetni, látni fogja, amint az ősmagyarok élén bevonulok s őt teszem meg miniszterelnökkömmé, a leányát pedig feleségemmé és királynővé!... Estefelé gyakran játszottunk Fekete Pétert s ilyenkor Cecilia is velünk játszott. Az aranyos gömbű függőlámpát meggyújtották s a kedves sárga világosságban Cecilia álmatag fehér kezei keverték a kártyát, s tudom, határozottan emlékszem, megremegtem, amikor a nekem járó kártyalapokat elem tette s a finom ujjak finom árnyéka egy pillanatra átsuhan kezemen, s enyhe, mélabús, hangocskája is oly szeliden

suhant át a hangos gyerekkacajok közt, mint egy csendes tavaszi felhő árnyéka a nap-sütötte pipacsos réten...

Hogyan támadt ez a szerelem? Oh, semmi köze sem volt ennek a nagyok, a felnőtték lázas és esztelen játékaikhoz, az érzékek bomlott és vad zavaraihoz. Komoly és bölcs szerelem volt, amilyenre csak az első gimnázisták sz.ve képes. A tündérmesékből, az Ezeregyéjszaka regéiből tudtam, hogy kell lenni a merész és kalandor királyfiak életében egy királyleánynak, akiért az ember a szellemeket leigazza és megmássza a jégnél síkosabb üveghegyeket. Akiért az ember felszabadítsa a rab Magyarországot! Mert így szép és így van jó vége a mesének! És én Ceciliát választottam, nem is választhattam mást, mert karcsú, vékony alakja, szőke hajkoszorús fehér arccskája, szelíd és csendes beszéde mind olyanok voltak, aminőknek meggyőződésem szerint a királyleányok alakjának, arcának és hangjának lenni kell, másrészt pedig nem is ismertem más leányt Cecilián kívül. S amint magamban elvégeztem, hogy ő az én királynőm, valami édességnek és nagyszerűnek érzése áradt el egész testemen, valami boldog és bágyadt zsidbadás, az idegek élő aeol-hárfájának első, szelíd megremegése egy ismeretlen világból érkező zsenge fuvalom érintésére... És szerelmem titok volt, szemérmesen, büszkén rejtőgetett titok. Bélát, a Cecilia fivérét kész voltam minden egyéb titkomba beavatni, a Kék Elefántok országának sok csodájába, Bibendul varázserőjének ismeretébe, forradalmi tervembe, — de Ceciliáról hallgattam és minél mélyebben hallgattam, annál boldogabb voltam.

Bibendult pedig Cecilia szolgálatába akartam fogni. Úgy terveztem, hogy drága selymeket hozatok Bibendullal s ragyogó ékszereket Aladdin és a kalifák rejtett kincseskamráiból. És csodálatos gyümölcsöket, aranyhéjú banánt, vanília szagú dinnyéket és kemény, téli időben is sok-sok sötétpiros, kemény, ropogó cseresznyét, mert Cecilia legjobban a cseresznyét szerette.

Akkor délután tehát felvittem Bibendult Soósékhoz, hogy megmutassam Bélának, de egyúttal azért is, hogy Bibendul is megláthassa a királynét, akit majd szolgálnia kell. Béla nem volt otthon, édesanyja fogadott, kisírt szemekkel. Cecilia két nap óta nagyon lázas, ma már nagy fájdalmai is voltak, s Bélát az orvos úrért szalajtották. Elszomorodva ballagtam le a lépcsőkön s a Béláék háza előtt lévő vasúti kert egyik padja felé indultam. Odaértem a padhoz, de addigra már elfelejtettem, hogy le akarok ülni rá. A pad mellett állva vártam, végtelenül hosszúnak tetsző ideig, kezemben Bibendul skatulyáját szorongatva. Egyre a tér jobboldali sarkát néztem, amerről az orvosnak kellett érkeznie Bélával. Végre megpillantottam őket, Béla fél lépéssel megelőzve próbálta sietésre kényszeríteni a pohos, rövidlábú orvos urat, aki zsebkendőjével a tarkóját törülgette... Eltűntek a kapu sötét bolthajtása alatt. Még vártam egyideig, mert az volt a tervem, hogy megvárom az orvos urat s megkérdem Cecilia állapotára felől. Az orvos nemsokára le is jött és elsietett, s nekem nem volt bátorságom utánaszaladni és megkérdezni. Soósékhoz sem mentem fel, rettegetem, hogy kitalálják a titkomat.

Soós Béla másnap nem jött föl az iskolába s a házuk kapujára vörös cédula volt ragasztva. Apáék ebédnél pár szót beszélgettek anyával a dologról s apa szigorúan jegyezte meg, hogy: »Dani nehogy felmászkaljon Soósékhoz!« — Ebéd után szobácskamba vonultam s halkán, sokáig sírtam. Aztán elővettem Bibendult s a következő beszédet suttoztam hozzá:

— Bibendul, fekete szellem, hallgass reám! Úrnőd, Cecilia, a Kék Elefántok országának királynője beteg! Felszólítalak, hogy varázserőddel bírd rá a gyógyulást hozó szellemeket, a titokzatos füvek és virágok tündéreit, lopózzanak be látatlanul Cecilia szobájába s hintsék el a levegőben csodálatos, illatos poraikat, hogy a beteg királynő beszívja azokat s meggyógyuljon általuk. Te pedig mormold el a hármas varázsigét, melyet Salamon királytól tanultál s amelyetől a félig halottak is felélednek! Ha Cecilia meggyógyul, felszabadítalak s szabadon szállhatsz vissza szellemtársaid közé! Erre ezennel ünnepélyesen és háromszorosan megesküszöm!

Bibendul sötétben és komoran mászott végig az asztal szélén s onnan a földre zuhant. Visszazártam a sörösüvegbe.

Öt nap múlva, amely idő alatt semmi hírt sem kaptam Ceciliáról, kétségbeesve vettem elő újra Bibendult. Este volt, holdtölte. A fekete szellemet kivittem a kis kertbe, leoldottam róla a cernát s így szóltam:

— Bibendul, Ceciliának reggelre meg kell gyógyulnia! Ezt az éjszakát használd tettség szerint! Jól tudod, hogy hatalmamból úgy sem menekülhetsz, tehát légy engedelmes és Cecilia reggelre gyógyuljon meg!

Másnap reggel hírvül hozták, hogy Cecilia az éjszaka meghalt! A kertbe rohantam s Bibendult ott találtam a fa közelében, ahol tegnap hagytam. Félíg a földbe volt fúródva, s csak a potroha látszott ki, a hátulsó pár kaszáló lábbal. El akartam taposni. De aztán mást gondoltam.

— Cecilia sírján foglak kivégezni — mondtam sötéten — s a poklok urának kegyetlen kezére és szolgálatába adlak!

A temetés napján nagyon sápadt és gyöngé voltam, s a temetésre nem is vittek el. Az elsötétített nappali szobában a díványon feküdtem, hanyatt, s két szemem szögletéből lassan, egyenletesen folyt le a könny a fülem kagylójába. Fejem fölött, a mennyezetet meánderdíz szalagja húzódott hosszú, hullámzó vonalban s úgy látszott, hogy lassan, kígyózva, mozogni kezd s a mennyezetet túl is folytatja kínzó, lüktető útját, valami sűrű végtelenségbe. Most tették a földbe Cecilia koporsóját, s a sárga homok-göröngyök puffogva omlanak szét, amint az aranyozott betűkhöz ütődnek: Cecilia!

Talpraugrottam. A Bibendult tartalmazó sörösüveget kabátom alá rejtve, a temető felé rohantam. Esteledett, már senki sem járt a hantok közt. Cecilia sírját nagy, zöld koszorúhalom borította, rózsák és lilimok beteg és fájó illata gyászolt a feketedő levegőben. Bibendult letettem egy koszorú pálmalevelére. Úgy terveztem, hogy zsebkezemmel fogom lenyiszálni a fejét, hogy minél kegyetlenebb kínok közt szenvedjen meg gonoszságáért.

De zavartan, végtelenül elcsöndesedve vettem észre, hogy nem tudom végrehajtani a szörnyű büntetést. A távoli kápolnában harangszó csendült, s eszembe jutott, hogy a halottakért imádkozni illik. Levettem a kalapom s halkán egy matyánkba kezdtem. Az imádság szavai gépiesen peregtek ajkaimról, térdeim dideregve ütődtek össze. Cecilia arcát akartam látni, hangját hallani s egyszerre élesen, bántón hasított belém annak a bizonyosságnak tudata, hogy ez többé nem lehetséges. Egy sír hegyes kerti rácsán megjelent a nagy vörös színű telihold, mint egy dárdára tűzött, véres, félelmes fej, de én nem ettől borzongtam végig, hanem az élet valóságának hideg és gonosz arcától, mely ott meredt rám először, a Cecilia drága sírjánál. S Bibendul, a szellem, akkor halkán fölrepült, s szárnyainak bánatos, barna zúgása lassan átvoltadt a vigasztalan, végtelen csöndbe.

A KÜSTENFELSI GYÉMÁNT

Bele lehet ebbe bolondulni, förtelmes ez a vak, fekete, éjféli erdő. Hozzá még esett is estefelé. Kovartics lába folyvást megcsúszik, s mikor egy-egy váratlan lomb paskolja végig az arcát, az olyan, mintha nyálas, fekete béka ugrana rá a sötétből, cuppanó, puha testtel. Legalább állandóan sütné a hold! De a felhők csak néha szakadnak fel s az a pár pillanatnyi éles, kék világosság csak arra jó, hogy megzavarja: minden fantasztikussá válik, a levelek tömkelege csupa vakító és üvegtörmelék, az összébúvó fák közt titokzatos árnyék-óriások vetik hasra magukat s a tisztás reszkető síkja a végtelenbe robban. Aztán újra a vad, tapadó sötétség: egyik ágtól a másikig, az idegeivel érzi, nedves kötelek pányvázódnak ki nesztelenül s az ég, neuraszténias undor görcsbe rántja a testet: csak lehajolva, kínlódva mer ismét előbbre, kúszni.

Valami mellbelőki és átrohan rajta, meleg lihegés fúj az arcába, furcsa foszforeszkáló fény csap tova előtte. Védkezőn szorítja meg a pisztoly agyát, feje ösztönösen félrerándul, s valami puha, szúrós, vad illatú felhő csapódik össze körülötte. Egy pillanatra ismét kigyúl a hold, a tisztáson egy őz surranó menekülését látja. Az arca sajog, kezét hozzáemeli: vér. A galagonyaág tövisei majdnem kiszúrták a szemét, szája széléhez apró, ázott szirmok tapadnak s a vér édes íze keveredik a keserű, ragadós virápporral.

Bele lehet ebbe bolondulni. És Estrella nincs sehol. És céltalan örület ez az egész dolog. Nagy-nagy csüggedés szállja meg. Leroskad egy páfrányos, vizes fatönkre és úgy érzi, föl sem tud innen állani többet. Legjobb volna meghalni, úgye, Kovartics Zdenko kapitány, művészi néven Domingo Salvas y Guerra, a Sierra Nevada Tellje, a világ legjobb cirkuszi céllövője! Minek élni még, öreg kókler?

Bús mosoly halvány ránc kúszik fel a sűrű szakáll bozótjából a fáradt ajkak szögletébe, s Kovartics kapitány csillogva ül az ezüst fatönkőn, a páfrányok között. A hold most tartósan süt, meg lehetne keresni az utat, de Kovartics nem megy. Előhúzza a lóporos szarutülök mellől a céllövő pisztolyt s farkasszemet néz a villogó csövel. Két öreg testvér bánatos acélszeme némán beszélget.

— Elfáradtál, pajtás? Nem csoda, hosszú volt az út. Csupa beteg, riktó csillogás, mint az a tegnap esti cirkusz, és csupa fekete, tövises loholás, mint most ez az éjféli erdő. Hosszú volt az út Kovartics kapitánytól, az udvari gárda virágától, a gavallérok díszétől Domingo Salvas y Guerráig, Sierra Nevada Telljéig, aki családi, fényes high life-díszelőadásokon lövi le az almát a rózsaszín trikós, festett mosolyú Estrella fejről. Oh, a nők, a nők! Miattuk voltál-sikkasztó, kártyás és szélhámos, miattuk rohantál az abszintes mámorba, amely apró, zöld késekkel metéli szét agyadban az önvádat, szívedben az édesanyád képét s orrod nyák-

hártáiban a hűtlen szerető erős, üldöző parfómjét. Legyen már vége, pajtás! Nincs több kísérlet, neked csak Estrellák jutottak. Jaj, ki is hát ez a legújabb Estrella, aki most kínoz, aki miatt ezt a vad erdei szaladgálást csinálod? Pincérlány volt valahol, mit tudod? Tán annál is rosszabb: mindegy, nő volt, egy a sok közül, rózsaszínű rongy, kis patyolatfényű zsákja a nincs-kincsnek, amit olthatatlan szomjjal ellenálls. Engedtél a napok óta uszító bujtogatásnak s elmentél kirabolni a küstenfelsi gróf rosszul őrzött kincseit. A kis városban, ahol száz év óta se járt gazember, simán sikerült az új bűn. A gróf valahol külföldön csavarog szegény, bizonyosan nők után kilődik ő is. Hetekig nem veszi észre senki a dolgot. Az ékszeres bőröndöt odaadtad Estrellának, csak a nagy családi gyémántot tetted el a mellényed zsebébe, hogy a szökéskor, az autóban, új meglepetés legyen Estrellának s a hold fényén újra kigyúljon a szeméből az édes, viola gyeheña. Úgy beszéltétek meg, hogy az esti előadáson még részt vesztek, utána te mű-összevesztés csinálsz a direktorral s nyomban faképnél hagyod. Az erdő alatt már vár a kibérelt autó, benne Estrella a-bőrönddel, aztán át az erdőn! A nagy kikötőváros közel van s holnap már utaztok Dél-Amerikába, új, veszett boldogság felé!

— Miért futnál tovább, pajtás? Tegnap délután még elkövetted azt az utolsó örületet, rendben van, de most már elég. Elfogyott a pénzed, s Estrella dühös jelenetet csinált: szemében felgyúlt az a viola láng, amelynek nincs ellenállás. Engedtél a napok óta uszító bujtogatásnak s elmentél kirabolni a küstenfelsi gróf rosszul őrzött kincseit. A kis városban, ahol száz év óta se járt gazember, simán sikerült az új bűn. A gróf valahol külföldön csavarog szegény, bizonyosan nők után kilődik ő is. Hetekig nem veszi észre senki a dolgot. Az ékszeres bőröndöt odaadtad Estrellának, csak a nagy családi gyémántot tetted el a mellényed zsebébe, hogy a szökéskor, az autóban, új meglepetés legyen Estrellának s a hold fényén újra kigyúljon a szeméből az édes, viola gyeheña. Úgy beszéltétek meg, hogy az esti előadáson még részt vesztek, utána te mű-összevesztés csinálsz a direktorral s nyomban faképnél hagyod. Az erdő alatt már vár a kibérelt autó, benne Estrella a-bőrönddel, aztán át az erdőn! A nagy kikötőváros közel van s holnap már utaztok Dél-Amerikába, új, veszett boldogság felé!

— Igen. Az előadás is simán sikerült. Amikor a ti számotok következett, még zsiabdadt volt szegény rabszolgá-kezed s valami hidegség csúszott a szívedből a csuklód felé, a bűntudat becsületes kígyója. Pedig, mi tagadás, abszintet is ittál délután óta, nem is keveset. Estrella azonban diadalmasan állt a cirkuszi lámpák izzó koszorújában, fején az almával. Céloztál s az alma legurult. Oh, ha eltaláltad volna Estrellát! De a kisváros örvongve tapsolt és sokat kellett hajlonganod. Mire fölemelted a fejed a kavargó fények és hangok örvényéből, Estrella már eltűnt s te idegesen siettel összeveszni az igazgatóval. Még pofon is vágta a boldogtalant!

— S most itt vagy, és Estrella nincs sehoh. Eltűnt, az autóval és a bőrönddel együtt. Csak messziről hallottál valami tompa kattogást, amiről azt hitted, hogy a távozó autó, pedig az érkező kín dobogása volt a szívedben. És nekivágtál a vak erdőnek, fogat csikorgatva, befelé bömbölő dühvel, hátha eléje kerülhetnél a szerpentes kapaszkodónak. Most már vége. Elment. Csak az ékszerek kellettek Estrellának, a Sierra Nevada Telljén megint kifogott a nő, a viola láng. Pajtás, hagyjuk abba már, köpd ki a szádból a virágport. Legalább az abszintes üveged volna itt, de persze izgalmadban otfelejtetted az öltöző asztalán, akárcsak a kis dobozt a pisztolygolyókkal. Most még csak le sem puffanthatod a nyakadról ezt a szegény, rothadt almát, a Domingo Salvay y Guerra szomorú fejét...

A pisztoly csöve megrezzen, vége a néma beszélgetésnek. A fák mögül valahonnan éles lárma vakkan fel, vad berregés, mint mikor egy döglött motort végre sikerült életrekelteni. Kovartics talpraszökken s nekilödul a zaj irányának. Pár pillanat és az út hajlatánál görbül előre, figyelő lesben. A sofőr éppen feltápáskodik az ülésbe, válla egy pillanatra eltakarja a kocsis belsejét. Amit Kovartics legelőször megpillant, az az ékszeres bőrönd. Kinyitva fekszik a belső ülésen s gyönyörködve hajlik rá az Estrella feje. És mellette egy idegen férfifej! A férfi arcát nem is látni, az Estrellá kibomlott nagy szőke haja elébefelhőzik az iramra ránduló autó szelében. Kovartics ordítása már utól sem éri az egymásba mosódó két fejet. S a következő pillanatban vastag felhők hömpölyögnek a holdra.

Kovartics rohan, átvágva az úton, újra bele a sűrűbe, a lihegő vadállat ösztönös biztonságával a következő útforduló elé, amelynek megint eléje kell hoznia az autót. Ismét ágak paskolják, tövisek vérzik, nem éri. A vak sötétből nem tud többé, agyából most a pokol vadszárga tűzvésze sistereg ki és éget kénes foltokat az éjszaka lobogó gyászába. Estrella nem egyedül szökik! Valaki mással, valami röhögő cinkossal viszi a küstenfelsi ékszereket; együtt gyönyörködtek a kincsben, míg a sofőr a motort javíttatta. Halál! Halál! Öreg Kovartics, felszarvaztak! Kovartics jobbkeze görcsösen fogja a pisztolyt s baljával a zsebeit tépi, golyót keres. Nincs, nincs, hiszen ott felejtette az öltözőben a skatulyát! De nem, itt, itt, a szíve mellett, a felső mellényzsebben, ez jó lesz! Kerek, golyóforma kő, éppen beleillik a pisztolyba! Hamar, hamar puskapor, fojtás, rendben! A következő pillanatban hosszú faáznék köllöznek eszeveszett körtáncot a lába elé: feltűnik az autó izzó acetilén-szeme. Most, most, az isten is segít, az utat éles holdfény önti el. Uram, jöjjön el a te országod!

Az erdőből egy alak ugrik a holdas útra, egy dörrenés, az autóülésről fehér alak vonaglik a magasba, aztán a szőke fej lezuhan a nyitott bőröndre, a szikrázó gyöngyök és aranyak közé.

Ilyen szépen halt meg Estrella, a cirkuszi leány, halántékában a küstenfelsi grófok messzehíres, mogyorónagyságú gyémántjával, melyet döntő meglepetésül tartogatott számára szerelmese, a Sierra Nevada Tellje.

TOM SHOOK ÖNGYILKOSSÁGA

Az »ültetvényes« új szivart guillotinozott le villogó fogsorával s hátrasüppedt a klubfotójben :

— Hát az úgy történt, hogy hajnalban útnak indítottak Tom Shook-kal, a megcsalt férjjel, hogy annak rendje és módja szerint végezzen ki. Arrafelé, Puritánia közepén, ahogy a tasmániai narancsültetvényeket nevezném, ez a súlyosabb lovagias ügyek elintézési módja. Ha az egyik ültetvényes elszereti a másik asszonyát, az öreg farmerek tanácsa egy hajnalban összedugja a szakállát s a két fél megjelenik előttük. Megfelelő őtestamentumi passzusok felolvasása után a csábítótól még a zsebkését és a pipaszurkálóját is ünnepélyesen elszedik, a férj viszont állig felfegyverkezik. Aztán ketten, tanúk nélkül, elindulnak, messze az ültetvényektől, valahová a posványos, vörös sziklák közé s onnan csak az egyik jöhet vissza. Előfordul, hogy a csábító ez az egyik. De akkor is utoléri a salamoni igazságszolgáltatás : feleségül kell vennie az elcsábított hölgyet. Ez azonban ritka eset. A tasmániai férjek kemény fickók.

— Mit tagadjam, meg voltam illetődve, holott nem is ez volt az első halálos ítélet, amelyhez szerencsém volt. Farmer-korom előtt az idegenlégióban szolgáltam, ahol egyszer már ki akarták lyukasztani a bőröm egy pofon miatt, amit a kápláromnak adtam. Akkor sikerült megugranom. Öreg dúvad voltam, kóbor tigris, akinek nem egy cifra kaland csíkozta már végig a bőrét. Dehát mégis. Nem tréfaság az, mikor az ember háta mögött egy Tom Shook tapossa a tasmániai harmatot, válla körül egy egész koszorú halállal, a legfinomabb kenguru bővő töltények átvetőjével.

— Mentünk. A térdigérő narancscsemeték óriási táblái lassanként elmaradtak. A vad, hirtelen hőségben utálatosan égető, reszkető ronggyá gabalyodott bokánk körül az eukaliptuszok szakadozott árnyéka. December volt, karácsony fája, a tasmániai kánikula ideje, mikor az elhagyatott rőt sziklák közt savanyú, sárga gőzöket pipál az ébredő, kéjesen nyújtózó kódo láz. A halántékomban apró kalapácsok kezdtek dolgozni s hirtelen szembefordultam Tom Shook-kal. Lesz, ami lesz, — nem megyek tovább.

— Ekkor valami nagyon furcsa dolog történt. Tom Shook levette válláról a töltött puskát s idenyújtotta : Hozd! Elfáradtam. — mondotta.

— Megőrült ez a Tom? — horkant fel bennem az ámulat és a hitetlenkedés. Hiszen ez a puskaátadás azt jelentené, hogy egész simán, küzdelem nélkül, én megyek vissza a Tom narancsszagú farmjába, az asszony narancsillatú karjai közé. Akár le is puffanthatom a derék Tom Shook-ot. Holmi puritán kiagyaltságú ravaszsgot szimatoltam.

— Tom azonban csak nyújtotta a fegyvert. Én meg néztem rá, meredten, gyanakodva. És akkor egyszerre csak látom, hogy reszket a keze, ahogy döföli felém a puskát. A szemei kifordultak, a szája vonaglott. A sárga láz? Egyszerre rámvilágosodott : hiszen ez a Tom meg akar halni! Öngyilkos akar lenni szörnyű bánatában, amiért megcsalta a narancsillatú asszonyt, s velem szeretné végbevitetni a tettét, amire nem tudja rávinni a bibliával bélelt lélek. A kétméteres Tom szívéből, az egész gyámoltalan nagy alakból úgy kilógott ez az ügyefogyott gondolat, mint a tasmániai kenguru erszényéből az idétlen kis kenguru.

— Mit mondjak : örültem megható és nevetnivaló dolog volt egyszerre. Messzire eldobtam a puskát a bozótba s vad, harsogó röhögés rázott össze-vissza, a megmenekült élet nyírító boldogsága s a szívemben egy furcsa görcs. Nyakába estem Tom Shooknak, megcsókoltam jobbról és balról is becsületes, roppant szakállültetvényeit, dögönyöztem a hátát és vigasztaltam : Pajtás, pajtás, édes pajtás! nem érdemes! Én is csináltam már ilyet miattuk, idegenlégiót, miegymást, — nem érte meg! Bocsáss meg nekem, öreg férfibajtárs, aztán maradjunk szépen élve mind a ketten!

— A többi nem érdekes. Tom hagyta magát, mint egy gyerek.

— A farmba ezúttal egyik párbajozó fél se ment vissza : a nagyszakállúak ott nyilván máig is azt hiszik, hogy megettük egymást. Még aznap éjszaka átszöktem Tommal egy melbournei hajóra s aztán Mexicóban csináltunk közös üzletet. Ma már neki is milliói vannak és kifogástalanul káromkodik spanyolul. Az öngyilkosságát azonban minden évfordulón megünnepeljük.

CSÜTÖRTÖK

Nem, akármit is beszéltek, én sohasem hordok többé magamnál revolvert. Pakli kártyát, konyakos butykost, cigaretatárcát, bugyellárist, az élet apróbb fajta gyilkosainak rezervoárjait szívesebben viselem a nadrágom hátulsó zsebében, mint a hatlövetű halált. Ebből elég volt. Pedig az én revolverem bulldogagyában ész is lakozott, amint az mingyárt ki fog derülni.

Kamaszdiák voltam akkoriban s a vakációkat országos kóborlásokkal töltöttem. Nagyszerű idők voltak azok. Végtelen országútpántlikákat ollóztam végig naponként nyurga lábszáraimmal s esténként a fiatal test érdes, boldog fáradtságával szívtam be valami útszéli boglya tövén a meleg szénaszagú álmat. Lehetőleg mindig a városokon kívül éjszakáztam. Suhancos romantika volt ebben, a függetlenség és a bátorság hetyke élvezete. A hátulsó nadrágzsebemben azonban ott dudorodott egy ormótlan forrópisztoly. Ócska családi darab volt, amit szegény jó apám adott az útra, olyan szavakkal, amelyekből nem lehetett kiokosodni, vajjon attól fél-e jobban az öreg, hogy egyszer mégis csak elsúl a kezemben a revolver, vagy attól, hogy nem tudom elcsettinteni a ravaszát, ha sor kerül rá. Ő maga — jámbor postaellenőr volt szegény, — nyilván sohasem használta.

Valahol Erdélyben barangoltam éppen, vad hegyek tövében, borzas, kemény erdők alatt. Egy jámbor román pásztor kunyhójában vacsoráztam, frissen fejt kecsketejét, nagy karéj fekete kenyérrrel. A sűrű, kakukfüllatú ital álmosító, enyhe részegségében egy pillanattig az a gondolat ernyedt végig rajtam, hogy ott hálók meg a pásztornál, valami leterített báránybőr-derékjalán. De aztán győzött rajtam a gyerekes félelem, hogy kullancsok férkőzhetnek a bőrom alá, s inkább az erdei mohaágyat választottam. Holott a román egyre ismételtette, intón, suta tördelésű magyar szavakkal:

— Úrfi ... erdébe nem migy ... vaddisznó ... vaddisznó ...

Diákos hetvenkedés szabadult el rajtam. Vaddisznóktól én nem félek, megmutatom a románnak! A kullancs, az más! Előrántottam a nadrágzsebemből a hatlövetűt, megforgattam a jámbor atyafi orra alatt s hetykén döföltem vele az erdő felé: vaddisznó legyen a csülkén, akit én agyvelőn nem durrantok! Szent Pál elhagyott híve ijedten vetett keresztet s alig merre kinyújtani a kezét a pár fillér után, amit a tejért odavettem neki. A következő pillanatban már el is tűnt a kalyiba sötét odujában.

Büszkén, nagy léptekkel indultam neki az erdőnek. Rohamosan sötétedett, s alig léptem be a fák alá, furcsa fütyülés, tompa zúgás kerekedett. A bozót bizonytalan, összefolyó feketeségéből csörtető zajt, rekedt rőfögést véltem hallani. Mi tagadás, egyszerre inambaszállt a hősiesség. Visszaugrottam az erdőszélre s ebben a pillanatban sziszegő, éles vihar szél vágott az arcomba. A sziklaszakadékok közül alattomos, guruló felhőgörgöttegek lavináztak le, s két perc alatt benne voltam egy vadul szárguló hegyi zivatart kellős közepében. Egy pillanat ezredrészéig átcikázott rajtam, hogy visszanyargalok a csöndes kalyibához, de valami furcsa dac visszarántott: azért se! Különbben is, az is agyon fog ázni, mit ér ilyenkor az a pár száz összetakolt deszka!

Futottam a sötétben, mellre szegett fejjel, húnyt szemmel, fél karral előre kalimpálva, hogy neki ne vágódjak a fák derekának. Egyszerre nedves suhogó, éles csapások érték az arcomat, a fületem s egy villám rőt fényében azt vettem észre, hogy az erdő alatt egy végtelen kukoricatáblába keveredtem. Cikázva kínlódtam jobbra-balra irányt tévesztve, vigasztalan vakságban. A mennydörgések egyre vadabban ismétlődtek. Csuromvíz lettem, a hátizsákom úgy vagdosta a gerincem, mint valami lovagló, nekiszilajult vizes gnóm. Lihegtem, reszkettem s már négykézláb is visszamásztam volna a román kullancsos óljába. De merre?

Végre kikászolódtam a kukoricatáblák zúgó levélpengéi közül valami fekete mezőre. Nagymesszire fény pislákol: ablak! Térdig süppedve gázoltam nedves barázdák, roppant rögök közt a fény felé. Alig értem oda, őrző idegességgel kotorásztam valami kilincs után. Csaknem bedőlt velem egy kis faajtó. Odabenn gyertya lobogása ugrált nagyokat, s egy hatalmas férfialak, meg egy tőpörödött anyóka rémülten hőköltek hátra előlem. A férfi sietve dobbantott valamit az ágy alá s rugott is utána, még egyet. Villanó holmi volt.

Lihegve mutogattam magamra s elhadartam, hogy az erdőben akartam aludni, de a vihar utólért, szeretnék szállást kapni éjszakára.

Nem igen értettek meg, láthatólag alig tudtak magyarul. A férfi ellenséges, gonosz arccal mért végig, tetőtől-talpig, élesen hunyorgóra fogott félszemmel, magasra felhúzott félszemöldökkel. Lomha, sötét tekintetű paraszt volt: nagy, lelógó, fekete bajusszal, a fején ormótlan fekete bőrsüveg. Egy szót se szólt, csak egyre nézett s a szeme fakón izzott a táncoló gyertyavilágosságnál. Künn tombolt a vihar.

Az anyóka találta fel magát először. Szapora, csöndes, hízogó beszéddel kezdett valamit magyarázni a fekete óriásnak s hol fölfelé mutogatott az ujjával, hol felém bökdösött. Az óriás morgott valamit, amire az anyóka hozzám fordult, furcsa, félig kunyeráló, félig szégyenkező alamuszisággal:

— Van pinzed? ... forintocska ... szegény emberek vagynak ...

Sietve rántottam elő a tárcámot s kinyitottam előttük, egyszeriben büszkévé váltam. Volt benne tán száz forint is, az egész tanév leckeadásaiból összekuporgatott kincs, barangolásaim feltve őrzött tőkéje. A paraszt nyomban megenyhült, a szeme villant egyet, végig-sodort a bajuszán s vállat vont. Az anyóka pedig már tessékelt is:

— Gyűsz fel padlásra... jó színába alszol... itt nem van hely... forintocska...
S már tuszkolt is kifelé. Odakint valami falépcsőhöz kalauzolt, a többit már magamtól is tudtam. Hat-hét lépcsőfokkal fent voltam a padlásajtóban s betapogatóztam a sűrű sötétben a széna közé. Halálos fáradtan nyúltam végig a fülledt zúgban, végre! Még átnedvesedett kabátom akartam levetni, mikor egyszerre hallok, hogy a falépcsők újra nyikorognak. A következő pillanatban valaki végigmotoszkált odakinn a padlásajtán, az ajtó hozzácsapódott a félfához, aztán vasas csörömpölést hallottam, éles, kattanó zajt sa léptek újra lefelérecsegtek a lépcsőn.

Mi ez? A szűk padláson visszatapogattam az ajtóig. Keskeny rés kínálkozott, kinyúltam rajta az ujjammal. Vasrúd! Lakat! Kívülről rámszárták az ajtót!

Ennek a fele sem tréfa! Halántékomban lüktetett a vér: vadul fordultam egyet hátrafelé, a fejem beleütöközött a ferde, alacsony tetőbe, az orromon keresztbefonódott valami vastag, poros pókháló. Utalatos érzés volt! Gyufáért kotorászom a zsemben, átnedvesedett! Különben is, felgyujtsam magam itt ezen az elzárt szénapadláson?

Egyszerre a széna közt vékony fénycsík reszket a szemembe. A tető gerendái közt alulról felszivárgott a gyertyafény! Mohón tapasztom oda az arcom. Nagynehezen tájékozodom. Odalenn az óriás válla éppen most emelkedik fel lehajoltából. Az ágy alól óvatosan veszi elő az odarúgott villogó holmit. Egy iszonyú nagy kést! Most eltűnik a szemem elől s a következő pillanatban halkan, de az én számomra rettentő süvítéssel, felhangzik egy köszörűkő éles, metsző súrlódása.

— Mi ez? Istennem, mi ez?

A padló rése közé dagadó szemem gyötrelmes merevséggel nyársalódott rá a gyertyafény vékony, reszkető sugártújére. Egyszerre csak látom az öregasszony fél karját, amint óvatosan gesztikulál felfelé s ugyanekkor hallok, hogy fojtott, szapora szóval inti a parasztot. Vad, horkanó morgás, a köszörűlő egy árnyalattal tompábban sikong. Most megint a kés hegyét látom, egy bűtykös nagy hüvelykujj az élet próbálgatja.

Elfújják a gyertyát. Ijedten pattanok fel, görnyedt kuporgásba. Várok. Fekete csend. Úgy érzem, hogy a hajam lassan élére áll. Az az ideges érzésem, hogy most percek alatt megöszülök, mint a rémhistóriák hősei. De hát nem az vagyok-e?

Odakint újra megreccsen a falépcső, s hallok, tisztán hallok a halk, óvatos macskalépteket. Pedig tombol a vihar. Vagy már nem is tombol, csak a fülem tövében zúg a vadul hullámzó vér?

Megzörren a padlásajtó vasalása, de érzem, hogy aki odakinn van, nem akarja, hogy megzörrenjen! Ezer évekig tartó pillanatok. Lassan, végtelenül lassan kinyílik az ajtó. Künn világos háttérben, holdfényben a vihar utáni nagy hegyek. Egy furcsa ferde hófolt az egyik ormon. S ugyanekkor érzem, hogy a kezem egy vad rándulással már elő is kapta a revolvért. A négyzögletű ajtónyílásba óvatosan behajlik az öregasszony sötét körvonalú, vékony alakja. Egyszerre megint kilendül a keretből, s csak a félkarja kalimpál, de a kezében egy puskasziluetttje!

Rémült, torkomba fulladt ordítással elrántom a revolver ravaszát. A revolver csütörtököt mondott, de ugyanabban a pillanatban a padlásajtó gyorsan befordul rámsukodik, mintha semmi sem történt volna. A lépcsőről távozó, halk macskaléptek nesze. És most ellejeztették újra az ajtóra erősíteni a vasrudat!

Órák hosszat kuporogtam még a széna közt a leghetetlenebb állapotban. Mi volt ez? Rablógyilkossági kísérlet? Lázálom? Órultság? Én mindenesetre majdnem embert öltem, ha a revolveremnek több esze nincs nálam!

Odakint pirkadt. Összetörtén, fakó érzéssel, kába bizonytalansággal végre is kimerészkedtem a padlásoduból. A lépcső-recsegésre előpattant az anyóka s szíves jókedvvel köszöntött és invitált befelé. Odabenn egy nagy csupor tej várt a köszörűkő vállán. És a fekete óriás nem volt sehol.

Anyóka tréfásan hunyorgott s kézzel-lábbal magyarázott:

— Fiacskád elment... mingyár zivatar után... vadász... úrfi csúnyán kinézel... nem aludta?... pedig rácsuktam ajtót, ne nyisson ki szél... idelent szólt a készérűkű... vadászkest élesítí... iccaka felmente régi puszkáér... el vóta dugva padlásra... hihíhi... erdisz urak meg ne lássák...

Szóval én akkor éjszaka a zivatarban egy szegény erdőalatti román paraszt jámbor és titkos vaddisznó-ölő előkészületeit zavartam meg. Alaposan megfizettem érte. A revolveremet mindenesetre rögtön odaadtam a nénikének, hogy lepje meg vele a fiát, ha hazajön. Én egy pillanatil sem akartam többé együttélni a gyorsított halállal. Az biztosan nagyon örült az úri fegyvernek. Azóta tán gyilkosságba is keveredett általa. Megérdemelte, mert volt szíve forintot követelni egy vándordíaktól az éjszakai szállás fejében!

A TITKÁR ÚR FRAKKJA

A bőrkoffer, amint szétnyíltan ott hevert a bambuszfonatú hotelszéken, olyan volt, mint egy vicsszorgóra sztéleffent irdatlan cápaszáj, amelyből a gyöngéd Gondviselés most tessékeli újra napvilágra a lenyelt Jónást. A Gondviselés ezúttal a titkár úr volt, aki a koffer viaszosvászonnyé mögül most halásza ki a frakkját, a legétheribb érintésű őrzőangyal ujjánál is féltőbb gonddal emelve maga elé a reprezentatív darabot, mely hivatva volt minden Jónásnál ékeőbb prófétafással hirdetni a kis délamerikai spanyol városban a titkár úr tengerentúli, európai eleganciáját és tekintélyét. A titkár úr ugyan voltaképpen csak másodtitkárja volt az altitkárnak, de hát ezt ezeknek a zsvány délamerikaiaknak nem muszáj tudni.

A fődolog az, hogy otthon, a gumiárú-konzernnél ezidőszerint ő tudott legjobban spányolul, meg mutató és símamodorú fiú is volt, tehát őt érte az a kiténtetés, hogy a legújabb nyersanyag-szállítás megbeszélésére őt küldték át az óceánon ezekhez a körmönfont senior-okhoz, akik legutóbb alaposan becsapták a kövér és kopasz elsőtitkárt, mert nem tudott eligazodni pösze sziszegésű, őrült hadarású idiómájukon s különben is, saját bevallása szerint, imponálni sem tudott a dupla nemesi nevekkel agyonaggatot hidalgó-leszármozottaknak.

A titkár úr egymásután szedte elő a cethal gyomrából a gondosan elraktározott kincseket: a frakk után ragyogó mellű ing jött, divatos gombok, selyemharisnya, lakktopán. Mikor félóra múlva nagyköveti pompával, hanyag lakk-recsegéssel, monoklikan, cilinderén nyolc vakító reflexsz tündöklésével kilépett a hotel ajtaján, a piszkos néger groom csaknem hanyattesett ijedtében és a bérkocsi ajtókilincse helyett a nemkevésbé megijedt libériás kocsis hátulsó zsebének a leffentyűt kezdte rángatni, mintha oda akarná betessékelni ezt a szörnyű, hatalmas, európai törzsfőnököt.

A titkár úr elégedetten ejtette magát a kocsiba, amely előtt a két szürke öszvér azonnal szorgalmas trappba kezdett a színházépület felé, ahol ezúttal kakasviadal és a riszáló csipőjű gitártánc helyett komoly és ünnepélyes gyűlés készült, a nagy gumi-tárgyalás, magának a polgármesternek az elnöklésével. Kétoldalt a kocsi felé suta, a boglyas pálmák hajtogatott alázatos, illatos kontyukat, árnyékról-árnyékra adva a gumitelep nagyhatalmú vendégét.

Fenségesen ünnepi göggel lépkedett fel a kis színház lépőcsőin a titkár úr. Az előcsarnokban valami megzavarta. A tükör, mely előtt nyakkendője csokrát megigazította, fátylas tisztaságú, sűrűn moszkítópettyes üveglap volt, s fölötte a Calderon de la Barca mellszobrának hiányzott a félbajusza. Viszont a kiváló spanyol klasszikus aranyozott gipszajkái közé nagy szakértelemmel volt odaragasztva egy elszívott cigarettának a csutkjája. A titkár urat az előcsarnokban senkinek várta. Idegesen simított egy utolsó fényesre lapított frizuráján s orra és tenyere egyidőben választotta szét egy poroszagú plüss függöny szárnyait.

Odabenn megdöbbsentő látvány várta. Ünnepélyes fekete ruhák komoly csöndje helyett tiszteletlen zsvaj és tarkaság. Az egyik úrnak cilindere volt ugyan, de viszont fenn is tartotta a fején, hátratulva a koponyája búbjára. A háttérben több ingujjas kar gesztikulált. És a titkár úr előtt a polgármester hajolt meg, tökéletes szertartásossággal ugyan, de szürke mellényének kedélyes domborodása körül egy nagyobb szabású feketekávékatasztrófa árterületének pontos térképével.

A titkár úr egyszeriben őrült zavarba keveredett nagyköveti pompája miatt. Egyedül ő viselt ünnepi díszet az egész színházban! Dadogott valamit, amit maga sem értett világosan. A polgármester hadarva válaszolt, ebből aztán még kevesebbet értett. Nagyon halványan az az impressziója volt, hogy a polgármester is dadog. Vagy talán téved s inkább az történt, hogy zavarában megrendült a spanyol tudománya s most ki lesz szolgáltatva ezeknek a agyafúrt banditáknak? Leült s kínosan próbálta fölcsavarni az agyát és a figyelmét. A tárgyalás megindult, s mindenki valami természetellenes, ideges gyorsasággal hadart. Olykor meg, egy-egy pillanatra, úgy rémlett a titkár úrnak, hogy dermedt csöndekké fagy a füledobját locsoló zsvaj. Egyszerre női hang riasztotta meg. Az asztal tulsó felén egy csinos ültetvényes-hölgy beszélt, nagy, lobogópiros vállkendőben, s a titkár úr határozottan érezte, hogy a hölgy szavaiban elfojtott, kuncogó vihogás bujkál. Kétségbeesetten konstata, hogy végképp belezavarodott a gumiügybe s ebben a pillanatban büszke, kemény ingmelle alatt hideg verejték vékony, párhuzamos patakokcskái indítottak gurulóversenyt lefelé a mellén.

A titkár úr megbukott, elvesztette a gumi-csatát. A tárgyalás után, amikor a szerződést aláírták, tisztán érezte, hogy komiszul rossz alku alá kanyarítja oda, automatikus tehetetlenséggel, a nevét. Fuccs a karriernek!

Maga sem tudta, hogy került vissza a hotelba. A fülében még homályosan ott zakatolt, hogy meginvitálták estére, valami díszlakomára, a megkötött egyezség örömére. Vadul tépte le magáról a végzetes frakkot s káromkodva gyúrta vissza a cethal gyomrába. Átkozott spanyol utonállók! Sejtelmük sincs a civilizált szokásokról, az ünnepélyes formákról, a nagy gesztusokról! És még ők banketteznek! Hiszen tán még a köztársasági elnökük se látott soha rendes európai frakkot! A bankettré azonban mégiscsak el kell menni, elvégre a céget képviseli,

nem szabad megsérteni ezeket a barmokat! Fúj, micsoda undok snapszorgia lesz ez a dŕszlakoma! A polgármester 6t is le fogja 6nteni vagy f6lliter rumos feketek6v6val. 6s ennek van dupla nemesi neve 6s ezeknek akart 6 eur6pai eszk6z6kkel impon6lni!

A titk6r 6r teh6t este elment a dŕszvacsor6ra, persze m6r csak gy6r6tt, kock6s utiruh6ban, hiszen 6gyis mindegy! Ekkor azonban 6jabb mennyk6csap6s 6rte. A lakom6n mindenki frakkban jelent meg! A kock6s titk6r urat csod6lkoz6, n6ma udvariass6ggal p6rd6ftette k6zfog6sr6l k6zfog6sra egy 6nnep6lyes, fekete sorfal, eg6zen a feh6rasztal fels6 v6g6ig, ahol k6l6n, tereb6lyes frakk-sz6rnyeteg v6rta, a polg6rmeister 6r! A titk6r 6r azt hitte, hogy most r6gt6n el6jul, de ekkor megsz6lalt a polg6rmeister menteget6z6, al6zatos k6h6csel6s 6 hangja :

— K6rem, senor, ne haragudjon . . . de mi a gy6l6sen olyan nagy zavarban voltunk . . . olyan nagy zavarban . . . hogy 6n minket annyira megtisztel . . . 6s elhat6roztuk, hogy ma este . . . 6s igen . . . mind6ny6jan frakkot 6lt6tt6nk . . . hogy legal6bb most illend6en meg6nnepelj6k . . . a siker6lt egyezm6nyt . . . 6s m6lt6ztass6k helyet foglalni kebl6nk6n . . .

A polg6rmeister 6r az 6si spanyol etikett formul6j6val fejezte be :

— Le besa la mano, senor . . . kez6t cs6kolom . . .!

A titk6r 6r v6gk6p megsemmis6lten rogyott az al6jatoalt sz6kre. Baloldal6n az 6ltenv6nyes-h6lgy kedvesked6 mosolya ragyogott fel6, de hi6ba, neki ebben a pillanatban 6gy r6mlett, hogy az est6lyi ruha kac6r kiv6g6sa f6l6tt az ingerl6 barnas6g6, meleg spanyol nyak finom ind6j6r6l a kiv6l6 trag6dia-szerz6nek, a nemes Calderon de la Barc6nak let6rt f6lbajusz6 arca v6gyorog r6 kaj6n k6r6r6mmel.

ARA-SZIR KIR6LY GY6GYUL6SA

— Tizenh6rom elef6nt, sz6zhuszonn6gy harci kocsi 6s tizen6tezer rabszolga, — jelentette a h6rn6k, s a kir6lyi s6tor m6ly6n, a nagy karos gyertyatart6k leng6 f6nyf6tylaival takart hom6lyb6l izgatottan csillantak el6 a f6m6lt6s6gok el6rehajl6 fejdŕszei. Minden szem megfesz6lten figyelte az 6reg, rettegett kir6ly von6sait, vajjon a j6 hír felderiti-e? Hiszen lehet-e puh6bb selym6 legyez6v6l hizelegni a beteg kir6lyi arcnak, mint egy ilyen nagyszer6 diadalmi h6rrel, amely piros 6r6met lehel a halv6ny b6rre 6s elf6j6ja a fak6 hamvat a szemek hunyadoz6 parasz6r6l?

Ara-Szir rettegett v6n arca azonban nem v6ltozott. Szemei komoran n6ztek el a h6rn6k feje f6l6tt, kifel6 a s6tor sz6les nyil6s6n, ahol a messzes6gben, az idegen, nagy hegyek havas csillog6sa f6l6tt a hold titokzatos sajk6ja 6szott a h6v6s v6gtelenben. A f6pap intett a h6rn6knek, aki l6zas siets6ggel hadarta tov6bb a nagy diadal r6szleteit. Negyvenk6tezer indus holttestet sz6ml6ltak 6ssze a csata ut6n, legal6bb h6szezren a meg6radt foly6ba f6ltak. Elesett maga Asoka is, az ellens6g hatalmas ifj6 kir6ly6 ; b6szke fejt6, mely nem akart meghajolni Ara-Szir el6tt, egy elef6nt talpa lapitotta le az indiai s6s leg6zolt s6rga vir6gai k6z6.

Ara-Szir 6v6ltozva ugrott fel, a h6rn6k ijedten hallgatott el. Ara-Szir ebben a pillanatban vil6gosan l6tta maga el6tt Asoka kir6lyt, a legy6z6tt ellenfelet. Gonosz var6zsl6 volt ez az indus gyerk6c, igen! A csata el6tti napon elj6tt ide hozz6 6s sok6ig k6relte, hogy 6llyon el az 6tk6zett6l. Ne b6ntsuk egym6st, — nyafogta, — a szeretet hatalmasabb, mint a gy6l6let 6s aki fegyverrel harcol, nem ismeri az igazi isteneket.

6gy besz6lt a gy6va Asoka 6s k6k k6ly6k-szemeivel nem mert az Ara-Szir v6n tigris-szemeibe n6zni, csak a kezeit n6zte egyre 6s biztosan ezekb6l az alattomos szemekb6l 6ml6tt valami titokzatos k6k m6reg Ara-Szir k6t kezefej6re. Mert Ara-Szir hatalmas kezei f6jnak tegnap 6ta.

Igen, a tal6lkoz6s 6ta beteg Ara-Szir a kir6lyok kir6ly6. Akkor este m6r nem 6zlett neki a bivalyv6rrel kevert perzsa bor s mikor az 6gyetlen 6s r6m6lt bort6ltoget6 6reg rabszolga f6ltreoccsantotta az italt, s6t6tt inger6lts6g6t nem oldotta fel a gyors megt6rl6s mozdulata, amellyel a csel6d 6gyefogyott kopony6j6nak l6d6totta a s6lyos kup6t. A rabszolga v6resen esett 6ssze, s egy cs6pp v6r Ara-Szir kezefej6re freccsent, oda, ahov6 az Asoka k6k n6z6s6nek a m6rge hullt. 6s az6ta f6j Ara-Szir kezefej6, akkor fogta meg v6gk6p Asoka var6zsa. Reggel m6r nem tudta k6zbefogni az aranyos d6rd6t, l6bsz6rai elgy6ng6ltek, nem tudott fel6llni a harci kocsi6ra. Sz6gyenszemre a s6torban kellett v6g6gv6rnia a d6nt6 6tk6z6tet, el6sz6r 6let6ben, s most a diadal hire sem gy6gy6totta meg. Asoka, a gy6l6lt, l6gyszav6 suhanc meghalt, de k6k szemei valahogy kir6p6ltek sz6ttaposott homloka eresze al6l 6s 6gy r6mlik, most is itt r6pk6dn6k k6r6l6tte s 6j f6szket keresnek a s6tor hom6ly6ban. Jaj, ha az a k6t szem lesz6ll! Ara-Szir 6rezte, rettegv6 6rezte, hogy k6t kezefej6re fognak leereszk6dni 6s borzalmas sebeket 6getnek rajtuk. Gonosz, gonosz var6zslat!

Ara-Szir gy6gyulni akart. K6rt6ket 6s r6zdobokat rendelt a kir6lyi s6tor el6 s egym6s ut6n itta a bivalyv6rrel kevert neh6z bor kup6it. K6nn 6rj6ng6tt a diadalt 6l6 m6moros t6bor

s odabenn a két legszebb rabszolga-asszony kente illatos olajakkal s törülgette selyem hajjal és csókolgatta bársonycsókával Ara-Szir beteg vén kezeit. És lassanként enyhült a hasogató fájás, zsongó, szelíd szibbadássá vált, ami már nem sajgott, csak valami furcsa, különös szomjúságféléhez hasonlított. A homályban röpködő szemek eltűntek és Ara-Szir lassan elaludt. Még érezte, ahogy az asszonyok lábujjhegyen rebbennek el mellőle, s a kürtösök és dobosok lármája a külső sátrak irányából csobog tompuló füleibe.

Ara-Szir álmódott. Azt álmodta, hogy a két kezefejét kinyújtva tartja valami hűvös nagy márványasztal lapján. A furcsa, különös szomjúság ott reszkett a bőre alatt, de nem fájt, érezte, hogy enyhülni fog. És messziről, az idegen, nagy havas hegyek lejtőiről alakok ezrei közeledtek, a hold titokzatos sajkájából szálltak alá s valahogy úgy rémlett, hogy a testük az elrebbent asszonyok ittmaradt illatából, a varázsló Asoka tegnapi szavainak lágy ezüstjéből formálódik. Rég megholt élők árnyai voltak, ezren és ezren, az ifjúság véres emlékcsoportja, kik mind Ara-Szir miatt haltak meg. Katonák jöttek különös dárdákkal s fegyverük hegyét Ara-Szir két kezefejébe mártották, de most jó volt ez a fájás. Levágott fejű alakok jöttek s a levágott fejek vérét odacsorgatták a szomjas kézfejekre, amelyek boldogan itták a vért. Egy gyönyörű asszony is jött, akit Ara-Szir nagyon szeretett és saját kezeivel fojtott meg: ez az asszony most fehér fogával harapott Ara-Szir kezébe, és a király mosolygott. Akadt a látogató árnyak közt fehérruhás irnok-rabszolga is, akit azért öletett meg Ara-Szir, mert egy nagy csata után hibásan kevés számú ellenség holttestéről vésett maradandó jegyzést a királyi könyvtár agyagtábláiba. Ez a rabszolga most alázatosan vajt bele vésővesszőjével a szomjas húba. És eljött a király öreg vadászebe is, melyet agyonrúgott Ara-Szir, mert vén fogai közül évekkal ezelőtt eleresztette a süldő nyulat. A nagy eb most két lábra állt a király előtt, mellső lábait felrakta Ara-Szir két kezefejére, s ez nagyon-nagyon jól esett Ara-Szirnek. És a királyok királya lehajtotta a fejét a kutya fejéhez, vén szemei a hűséges vén szemek közé néztek és úgy ismételte neki az Asoka varázsló szavait! A szeretet hatalmasabb, mint a gyűlölet és aki fegyverrel harcol, nem ismeri az igaz isteneket...

Ara-Szir, a hatalmas király arra ébredt fel, hogy a szőnyegen hever, s homloka szorosan simul a két keze fejére. Most már a furcsa, különös, viszkető szomjúság végkép eltűnt a bőre színéről, melyet sűrűn, ragadósan borított valami szelíd, hűvös nedvesség, amit a kezek porusai epedve szívtak magukba. Ara-Szir király ugyanis az egész álom alatt keservesen sírt s először életében áztatták elagott kezét a saját könnyei.

Ara-Szir tehát meggyógyult, ettől fogva azonban nem volt többé nagy király. Két hónap múlva őt taposták halálra Dsindsul mongol khán modern felszerelésű harci elefántjai.

KISPÉTER ANDRÁS

JUHÁSZ GYULA ISMERETLEN VERSEIBŐL

Juhász Gyula nem sokat törődött költeményei sorsával. Verseinek nagy része, körülbelül a fele, kimaradt az életében megjelent köteteiből. A kötetek verseinek a kiválogatását is legtöbbször nem maga végezte, hanem barátai, rajongói. Így gyakran az éppen kéznél lévő versek kerültek be a kötetbe, és nem egyszer olyanok maradtak ki, melyek a kötet legjobb költeményeivel is felveszik a versenyt. Ezek különböző fővárosi vagy vidéki lapokban, folyóiratokban voltak szétszórva, átadva a feledés szürke porának. Összegyűjtésük már a költő életében megkezdődött, halála után pedig még nagyobb lendületet vett. 1940–41-ben már megjelentek *Összes versei*, melyet Paku Imre rendezett sajtó alá. A kötet bírálata nem tartozik e cikk keretébe, azt elvégezte annakidején Tolnai Gábor (*Magyar Csillag*, I. évf. 52–56. l.). Nem lehet azonban említés nélkül hagyni, hogy ezek a kötetek megcsönkítják, meghamisítják, eltorzítják Juhász Gyula költői arcképét.

Paku Imre az *Összes versek* II. kötete végén lévő »Tájékoztató«-ban célzást is tesz erre a lelkiismeretlen megcsönkítésre. »E kötet — írja — noha minden tekintetben teljességre törekedett, nem foglalja magában Juhász Gyula azon verseit, melynek éle ma élő közéleti férfiakat érint, azoknál politikai versei — esztétikai okokból is — kimaradtak«. Nem fér hozzá kétség, hogy mik voltak azok az »esztétikai okok«, melyek Paku Imrét a kötet megcsönkítésére késztették, ill. kényszerítették. Először is az itt kihagyott versek nem illettek bele abba a meghamisított Juhász Gyula képbe, melyet a reakció igyekezett a köztudatba vésni, másrészt veszélyes volt a fasizmus számára olyan verseket — közönség elé bocsátani, melyek a munkásosztály és az 1919-es Tanácsköztársaság mellett tesznek tanúvallomást.